

Materiały szkoleniowe

„Przemoc wobec osób upośledzonych umysłowo i chorujących psychicznie – rozpoznanie, metody wsparcia, sposoby przeciwdziałania”

Opr. Roman Szmyd

Kraków 2018

PRZEMOC W RODZINIE - DEFINICJA

Przemoc jest jednym z głównych zjawisk destruktywnych w życiu człowieka. Dotyczy ona zarówno sfery życia w płaszczyźnie indywidualnej, jak i zbiorowej /grupowej/, w tym rodzinnej. Rodzina jest szczególnym miejscem, w którym stosowanie przemocy ma szkodliwy wymiar zarówno dla środowiska rodzinnego, jak i każdego z jej członków, włącznie ze sprawcą. Stąd konieczne jest podejmowanie działań wspomagających proces ograniczania i docelowo likwidacji wszelkich form przemocy, które w rodzinie mogą lub pojawiają się.

Aby móc zachowanie nazywać przemocą w rodzinie muszą być spełnione 4 warunki:

1. **Intencjonalność** - przemoc jest zamierzonym działaniem człowieka i ma na celu kontrolowanie i podporządkowanie ofiary.
2. **Naruszanie praw, naruszanie dóbr osobistych** - sprawca wykorzystuje przewagę siły narusza podstawowe prawa ofiary /np. prawo do nietykalności fizycznej, godności, szacunku itd./.
3. **Powodujące szkody** - sprawca naraża zdrowie i życie ofiary na poważne szkody. Doświadczanie bólu i cierpienia sprawia, że ofiara ma mniejszą zdolność do samoobrony.
4. **Nierównowaga sił /skośność/** – w relacji jedna ze stron ma przewagę nad drugą; ofiara jest słabsza, a sprawca silniejszy.

FORMY PRZEMOCY

Przemoc fizyczna – naruszanie nietykalności fizycznej

Najbardziej widoczna, pozostawiająca ślady w postaci zadrapań, sińców, złamań itp. Najczęściej stosowane zachowania obejmują bicie dłońmi lub przedmiotami, szarpanie, kopanie, duszenie, ciągnięcie za włosy, a także formy bardziej drastyczne, np. przypalanie, polewanie wrzątkiem. Warto pamiętać, że niektórzy sprawcy w krzywdzeniu fizycznym dochodzą do „perfekcji” – stosują takie sposoby fizycznej agresji, które nie pozostawiają śladów.

Przemoc psychiczna – naruszanie godności osobistej

Przejawia się w postaci gróźb, wyzwisk, ośmieszania, upokarzania (często w obecności innych osób), szantażowania, izolowania od bliskich itp.

Przemoc seksualna – naruszanie intymności

Definiowana jako zmuszanie do określonych zachowań i kontaktów seksualnych, gwałty, zmuszanie do oglądania filmów i zdjęć pornograficznych itp. Jest to najbardziej wstydliva dla ofiar forma przemocy, do której trudno się przyznać i o której trudno rozmawiać zarówno pokrzywdzonym, jak i przedstawicielom służb, które w takich przypadkach podejmują interwencje i udzielają pomocy.

Zaniedbanie – naruszanie obowiązku do opieki ze strony osób bliskich

Niezaspokajanie podstawowych potrzeb fizycznych i emocjonalnych członków rodziny, narażanie ich na głód, niedożywienie, brak opieki, obojętność, pozostawianie w niewłaściwych warunkach lokalowych i bytowych, chłód emocjonalny itp. Do niedawna istniało przekonanie, że **dotyczy głównie dzieci**, ale coraz częściej ujawniane są przypadki dotyczące **osób starych, chorych, niepełnosprawnych**.

Przemoc materialna/ekonomiczna/ – naruszanie własności

Odmawianie lub ograniczanie dostępu do wspólnych finansów, odbieranie zarobionych pieniędzy, ograniczanie i uniemożliwianie podjęcia pracy lub jej wykonywania, okradanie, niszczenie wartościowych przedmiotów itp.

Bardzo rzadko sprawca stosuje wobec swojej ofiary jedną formę przemocy. Zwykle wykorzystuje różne jej formy, na przemian łącząc je tak, aby uzyskać pełną kontrolę nad ofiarą. Zachowanie sprawcy przemocy może wywołać u ofiar trwałe negatywne skutki i w efekcie doprowadzić do zniszczenia u niej pozytywnego obrazu samej siebie.

CYKLE PRZEMOCY

Cykl przemocy ma trzy niezależne fazy, które zmieniają się w zakresie nasilenia się i czasu trwania:

Faza pierwsza – narastanie napięcia

W pierwszej fazie narasta napięcie i agresywność sprawcy. Każdy drobiazg wywołuje jego irytację, za byle co robi awantury, zaczyna więcej pić, prowokuje kłótnie i staje się coraz bardziej niebezpieczny. Sprawia wrażenie, że nie panuje nad swoim gniewem. Osoba doświadczająca przemocy stara się jakoś opanować sytuację i oddalić zagrożenie - uspokaja go, spełnia wszystkie zachcianki, wywiązuje się ze wszystkich obowiązków, przeprasza sprawcę. Często pojawiają się u niej różne dolegliwości fizyczne, bóle żołądka i głowy, bezsenność i utrata apetytu. Wpada w apatię lub ogarnia ją silny niepokój. Czasem, nie mogąc wytrzymać tego oczekiwania sama prowokuje „atak”, żeby już wreszcie "mieć to za sobą".

Faza druga – gwałtownej przemocy

W fazie tej dochodzi do kumulacji i rozładowania emocji sprawcy poprzez atak agresji. Ofiara przemocy jest raniona fizycznie i psychicznie, znajduje się w stanie szoku. Stara się uspokoić sprawcę i ochronić siebie. Zazwyczaj, niezależnie od tego jak bardzo się stara, wściekłość sprawcy narasta coraz bardziej. Ofiara odczuwa przerażenie, złość, bezradność, bezsilność i wstyd, traci ochotę do życia, może czuć się winna zaistniałej sytuacji.

Faza gwałtownej przemocy jest krótsza od pierwszej i trzeciej, trwa zwykle od dwóch do dwudziestu czterech godzin.

Faza trzecia – okres miodowego miesiąca

W tej fazie wszystko się zmienia. Gdy sprawca wyładował już swą złość i zaczyna sobie zdawać sprawę z tego, co zrobił, nagle staje się inną osobą. Stara się znaleźć jakieś wytłumaczenie i usprawiedliwienie. Przeżywa poczucie winy, okazuje skruchę, przeprasza i obiecuje, że to się już nie powtórzy. Zaczyna okazywać ciepło, troskę, miłość. Staje się znowu podobny do osoby, którą był przed ataki. Przynosi kwiaty, prezenty, zachowuje się jakby nie było żadnej przemocy. Ofiara zaczyna wierzyć, że sprawca się zmienił i że przemoc była jedynie wyjątkowym incydentem, który już nigdy się nie powtórzy.

Faza „miodowego miesiąca” jest tylko przemijającym okresem i wkrótce rozpoczyna się ponownie faza narastania napięcia. Wszystko zaczyna się od nowa. Przemoc w następnym cyklu na ogół jest bardziej gwałtowna i dłuższa, a chwile ulgi coraz krótsze. Doświadczenia miodowej fazy osłabiają ofiarę i utrwala ją u sprawcy poczucie bezkarności. W związku z tym bardzo ważne jest, aby osoba doświadczająca przemocy przełamała barierę milczenia i zaczęła szukać wsparcia i pomocy wśród osób bliskich oraz instytucji.

MODELE MECHANIZMÓW PRZEMOCY

Modele wyjaśniające dlaczego maltretowane osoby zostają z tymi, którzy je krzywdzą, nie porzucają związku będącego źródłem cierpienia.

1. Model pułapki psychicznej

Osoba (głównie kobieta) czując się osobiście odpowiedzialna za jakość związku, usiłuje usprawiedliwić czas i wysiłek włożony przez siebie w przeszłości w jego podtrzymywanie. Osoby określające własną wartość w

kategoriach podtrzymywania i naprawiania związku czynią pewne „inwestycje psychiczne”, które poszłyby na marne w razie odejścia.

2. Model pułapki sytuacyjnej

Osoba decyduje, że korzyści z pozostawania w związku są większe niż zysk z odejścia. A ponieważ zainwestowała wiele w związek, odczuwa brak alternatyw i obawia się odwetu w razie odejścia – czuje, że jest w sytuacji bez wyjścia.

3. Model pułapki lęku

Osoba maltretowana ma nierealne bądź przesadzone wyobrażenie na temat tego, co się stanie, gdy odejdzie – np. przekonanie, że nie będzie w stanie przeżyć samodzielnie, strach przed samotnością. Lęk przed nieznanym jest większy niż cierpienie wynikające z pozostania w dotychczasowych relacjach z partnerem.

4. Model wyuczonej bezradności

Osoby tracą umiejętność przewidywania, czy podejmowane przez nie działania, by zmienić sytuację będą miały zamierzony skutek, używają coraz mniejszej liczby alternatywnych rozwiązań, co powoduje uczucie chronicznej bezradności i niższe poczucie własnej wartości.

Przyczyn większej podatności na **rozwój wyuczonej bezradności** w sytuacji traumatyzującej można szukać zarówno w czynnikach sytuacyjnych z okresu dzieciństwa jak i we wzorcu aktualnej relacji.

L.E. Walker wymienia pięć takich **czynników sytuacyjnych** z okresu dzieciństwa i dojrzewania:

- a) bycie świadkiem lub doświadczanie przemocy w rodzinie;
- b) doświadczanie seksualnego molestowania lub nadużycia
- c) doświadczanie wydarzeń, o których dziecko sądzi, że nie ma na nie wpływu /wczesna utrata rodziców na skutek śmierci lub separacji, alkoholizm lub narkomania jednego lub obojga rodziców, częste przeprowadzki, ubóstwo, poważne traumy rodzinne lub środowiskowe/;
- d) sztywne zasady dotyczące roli kobiety;
- e) chroniczna lub poważna choroba, powodująca, że dziecko czuje się inne i uważa, że nie ma wpływu na swoje samopoczucie.

Wg Walker istnieje też **charakterystyczny wzorzec i dynamika relacji maltretowania**, które skutkują wyuczoną bezradnością. Problem władzy i kontroli często dominują w związku, w którym dochodzi do przemocy. Zaczyna się od zniechęcania osoby do kontaktowania się ze światem zewnętrznym i jej stopniowej izolacji. Partner zasiewa następnie wątpliwości co do tego, czy inni idzie się nią interesują i coraz bardziej kontroluje ją i jej myśli oraz zachowania. Coraz bardziej chce ją posiadać na własność, jest zazdrosny, oskarża o wszystko i traci coraz więcej czasu na kontrolę. Ofiara doświadcza przy tym całej serii psychicznych tortur. Tortury takie obejmują izolację ofiary, osłabianie jej przez pozbawianie snu i jedzenia, groźby zranienia, pomniejszanie przez wyzwiska, werbalną agresję, upokarzanie, poniżanie, wpływanie na stan świadomości i kontrolowanie umysłu przez alkohol i leki.

Przemoc wobec niepełnosprawnych

Przemoc wobec niepełnosprawnych, rozumiana jest jako **każdy akt godzący w osobistą wolność i integralność jednostki, zmuszanie jednostki do zachowań niezgodnych z jej własną wolą, a także poniżające traktowanie stanowiące naruszenie jej godności**. Problemem jest, że osoby niepełnosprawne z racji samej niepełnosprawności nie mogą w pełni korzystać z wolności.

Identyfikacja przemocy wobec osób niepełnosprawnych, np. z głębszą niepełnosprawnością z problemami w komunikowaniu się, **jest bardzo trudna**. Zarówno dzieci, jak i dorosłe osoby niepełnosprawne z trudnościami w mówieniu, posługiwaniu się gestem, nie chodzący czy też z trudnościami w nawiązywaniu kontaktu z innymi ludźmi, nie mają możliwości, by bronić się przed przemocą. I często są zupełnie bezbronni wobec takiego zachowania. Ich niepełnosprawność wręcz sprzyja wykorzystywaniu i krzywdzeniu.

Osoby niepełnosprawne są narażone na naruszanie ich nietykalności cielesnej. Problem ten dotyczy zarówno osób z niepełnosprawnością fizyczną, jak i intelektualną. Przemoc fizyczna wobec osób niepełnosprawnych występuje z różnym nasileniem, ale ujawniane są tylko zachowania drastyczne, te o mniejszym nasileniu, czynione jakby mimochodem w toku codziennych czynności, miewają nawet charakter nawykowy. **Osoby niepełnosprawne, szczególnie z niepełnosprawnością intelektualną, bardzo często stają się ofiarami przemocy psychicznej, w tym znieważenia**. Jej przejawem może być słowo, co w stosunku do niepełnosprawnych intelektualnie najczęściej wiąże się z używaniem archaicznych już terminów, określających stopień upośledzenia czy też samego stanu upośledzenia: debil, imbecyl, kretyn, głupek. Gesty, teksty, a nawet zachowania (np. odwrócenie się plecami) mogą mieć formę znieważania.

W sytuacji, gdy mamy do czynienia z niepełnosprawnością, zwłaszcza tą uważaną za degradującą godność osoby, **znieważanie staje się niejednokrotnie normalnym sposobem traktowania**. Osoby niepełnosprawne narażone są także na znęcanie się nad nimi. Znęcanie się następuje wobec osób najbliższych, osób pozostających w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy albo wobec małoletnich lub osoby nieporadnej ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny.

Przemoc wobec niepełnosprawnych – trudności

Trudno o pełne dane na temat zjawiska przemocy wobec osób z niepełnosprawnością, a analiza zagadnienia przemocy wobec niepełnosprawnych napotyka wiele trudności.

Brak danych o ilości naruszeń praw i dóbr osobistych osób niepełnosprawnych wynika przede wszystkim z problemów w zgłaszaniu przestępstw przez niepełnosprawnych.

1. **Brakuje specyficznych środków instytucjonalnych do wykrywania i ścigania przypadków przemocy wobec osób niepełnosprawnych.**
2. **Bardzo często aktów przemocy dopuszczają się osoby pozostające w stosunku nadrzędności do niepełnosprawnych, np. członkowie rodziny, opiekunowie, pracownicy instytucji dziennego lub całodobowego pobytu.** Pokrzywdzony niepełnosprawny nie jest zdolny z własnej woli przeciwstawić się znęcaniu i często poddaje mu się z obawy przed pogorszeniem swoich relacji z opiekunem lub dotychczasowych warunków życiowych. **Stosunek zależności może także wynikać z sytuacji faktycznej**, stwarzającej dla sprawcy sposobność znęcania się przy wykorzystaniu nad ofiarą przewagi, jaką mu daje łącząca ich więź materialna, osobista lub uczuciowa.
3. **Procedury prawne zgłaszania i zawiadamiania o aktach przemocy są zbyt skomplikowane i często niezrozumiałe dla niepełnosprawnych, szczególnie niepełnosprawnych intelektualnie.**

4. **Spotykany jest pogląd, że osoba niepełnosprawna intelektualnie może nie być zdolna do odczuwania lęku, bólu, doznania przemocy i poniżenia.** Powszechny jest też stereotyp osoby niepełnosprawnej jako kogoś gorszego, kogo można zlekceważyć, skrzywdzić bez konsekwencji, gdyż nie jest w pełni człowiekiem takim, jak inni.

Badania raportu na temat przemocy w rodzinie wobec osób starszych i niepełnosprawnych z 2009 roku (PAN na zlecenie MPiPS) wskazują, że trudno oszacować wiarygodne dane na temat przemocy wobec niepełnosprawnych w rodzinie i należy przypuszczać, że statystyki dotyczące tego zjawiska mogą być zaniżone.

Sytuacja ta jest również konsekwencją m.in. tego, że „osoby niepełnosprawne mają mało kontaktów społecznych”. Osoby niepełnosprawne często nie zgłaszają aktów przemocy wobec nich zarówno z powodu trudności w komunikowaniu się, zrozumieniu procedur, ograniczonych kontaktów, słabej mobilności, jak i strachu przed zmianą warunków życia. Zdarza się przecież, że niepełnosprawna ofiara przemocy w rodzinie obawia się, że po wniesieniu skargi, poinformowaniu policji, rodzina umieści ją w domu pomocy społecznej.

Dlaczego niepełnosprawni narażeni są na przemoc? Czynniki ryzyka

Przemoc zawsze wiąże się z wykorzystywaniem przewagi osoby silniejszej nad słabszą, która ma mniejsze możliwości, by sama się obronić. W przypadku osób z niepełnosprawnością, często **zależnych od innych w zakresie zaspokajania najbardziej podstawowych potrzeb fizjologicznych i psychicznych**, trudno mówić o możliwościach obrony. To właśnie dlatego osoby niepełnosprawne są znacznie bardziej narażone na stosowanie wobec nich przemocy. Dostępne badania wskazują, że osoby z niepełnosprawnością od 2 do 5 razy częściej są ofiarami przemocy niż osoby pełnosprawne.

Większość osób niepełnosprawnych jest uzależnionych od rodziny, od opiekunów, instytucji, w których przebywają. To wzmacnia poczucie zależności od innych, osoby niepełnosprawne nie widzą możliwości zmiany swojej sytuacji, nie mają świadomości, że mogą się zwrócić o pomoc, a najczęściej po prostu nie potrafią tego uczynić. O takich przypadkach można mówić, gdy niepełnosprawność powoduje trudności komunikacyjne (zaburzenia narządu mowy, słuchu, wzroku).

Osoby niepełnosprawne nie są w stanie wyrazić swojego sprzeciwu wobec aktu przemocy, są narażone na powtórny przemoc, często doświadczają przemocy w sposób długotrwały. Trudno jest przeciwstawić się przemocy osobie głuchoniemej czy szukać pomocy osobie niepełnosprawnej intelektualnie. W poszukiwaniu przyczyn przemocy wobec niepełnosprawnych warto zwrócić uwagę, że akty tej przemocy mogą być oceniane także jako przestępstwa z nienawiści (ang. hate crimes), czyli „czyny, w których sprawca motywowany jest w ich popełnieniu pewnymi cechami ofiary przestępstwa, przynależnością ofiary do danej grupy, w stosunku do której sprawca odczuwa niechęć”. Przedmiotem zachowania sprawcy nie jest więc indywidualnie określona osoba, ale ta jej cecha, która charakteryzuje ofiarę jako innego, obcego, należącego do grupy wrogiej sprawcy (rzeczywiście czy też tylko w mniemaniu sprawcy).

Osoby niepełnosprawne częściej doświadczają przemocy. Szacuje się, iż osoby niepełnosprawne intelektualnie w związku z przemocą doznają trzykrotnie bardziej drastycznych urazów niż ma to miejsce w przypadku ludzi pełnosprawnych.

Każdy rodzaj niepełnosprawności zwiększa ryzyko wiktylizacji, ale niepełnosprawność intelektualna czy zaburzenia w komunikowaniu się lub zaburzenia zachowania są **czynnikami wysokiego ryzyka**, natomiast **niepełnosprawność sprzężona, wieloraka zwiększa jeszcze bardziej stopień ryzyka wystąpienia przemocy** oraz utrudnia w znacznym stopniu ściganie sprawcy.

Osoby niepełnosprawne, zwłaszcza niezdolne do samodzielnej egzystencji, przebywają bardzo często w warunkach znacznie ograniczonej wolności osobistej. Część z nich jest **ubezwłasnowolniona** (na ogół całkowicie), a ich opiekunami prawnymi są osoby z rodziny bądź personel zakładów (w szczególności domów pomocy społecznej). **Od tych osób są podwójnie zależni – zarówno jako opiekunów, jak i jako opiekunów prawnych.** Totalne uzależnienie biologiczne i życiowe od jednej instytucji zamkniętej, np. rodziny oraz brak w Polsce niezależnej instytucji ochrony prawnej, która miałaby stały wgląd w sytuację osoby niepełnosprawnej powoduje, iż bezprawne działania krzywdzące odbywają się bezkarnie za szczelnie zamkniętymi drzwiami. Wszystkie osoby uczestniczące w procedurze są ze sobą powiązane, co jest przyczyną, że żadna z nich nie jest zainteresowana ujawnieniem faktów czy praktyk. Tylko przypadkiem informacje o krzywdzeniu bądź zaniedbaniu wydostają się na zewnątrz, są nagłaśniane medialnie i powodują zainteresowanie organów ścigania.

PRZECIWDZIAŁANIE PRZEMOCY

Przeciwdziałanie przemocy wobec osób niepełnosprawnych

Do ochrony przed przemocą osób niepełnosprawnych ważne jest uznanie, że mają one takie wolności i prawa jak inni. W szczególności osoby niepełnosprawne mają prawo do godności, wolności oraz równego traktowania. Wszyscy są wobec prawa równi i wszyscy mają prawo do równego traktowania. Dyskryminacja ze względu na niepełnosprawność jest zakazana.

Konieczne jest przeciwdziałanie przemocy wobec osób niepełnosprawnych.

Działania te organizuje się najczęściej w trzech płaszczyznach.

Pierwszą płaszczyznę przeciwdziałania przemocy stanowią **działania interwencyjne**. Polegają one na uniemożliwieniu dalszego krzywdzenia osób niepełnosprawnych i udzieleniu pierwszej pomocy. Tę pierwszą i natychmiastową pomoc winni udzielać specjaliści.

Drugą płaszczyznę przeciwdziałania przemocy są **działania terapeutyczno-lecznicze**, zmierzające do zminimalizowania i usunięcia doznanych urazów i krzywd. Samo wykrywanie przemocy wobec niepełnosprawnych ma sens przede wszystkim wtedy, gdy idzie za tym szybkie leczenie i terapia, co nie zawsze jest możliwe, gdyż nie ma u nas wystarczającej liczby odpowiednio wyszkolonych terapeutów, a i sami rodzice niechętnie poddają się procesowi leczenia.

Trzecią płaszczyznę przeciwdziałania przemocy jest **profilaktyka**. Ze względu na narastanie zjawiska przemocy wydaje się, że jest ona najlepszym sposobem chroniącym przed skrzywdzeniem. Profilaktyka powinna uchronić osoby niepełnosprawne przed doświadczaniem przemocy, głównie dzięki popularyzacji wiedzy o omawianym zjawisku, sposobach rozpoznawania przemocy i wyrobieniu umiejętności przeciwstawiania się jej.

Procedury i metody działania przeciw przemocy

Ustawa z dnia 10 czerwca 2010 roku o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie i niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 125, poz. 842) oprócz wielu zmian, wprowadziła do obowiązków samorządów nowe zadanie – tworzenie i obsługę zespołów interdyscyplinarnych.

Czym jest zespół interdyscyplinarny?

Zespół interdyscyplinarny w myśl nowych przepisów stanowi najważniejszy element gminnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Ma na celu skupienie przedstawicieli wszystkich instytucji i służb z terenu gminy, których wspólne działania mogą kompleksowo przyczynić się do ograniczenia zjawiska przemocy domowej i stworzenia systemu wsparcia dla osób i rodzin gdzie występuje zjawisko przemocy.

Zadaniem zespołu interdyscyplinarnego jest integrowanie i koordynowanie działań podmiotów oraz specjalistów w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w szczególności przez:

- 1) diagnozowanie problemu przemocy w rodzinie;
- 2) podejmowanie działań w środowisku zagrożonym przemocą w rodzinie mających na celu przeciwdziałanie temu zjawisku;
- 3) inicjowanie interwencji w środowisku dotkniętym przemocą w rodzinie;
- 4) rozpowszechnianie informacji o instytucjach, osobach i możliwościach udzielenia pomocy w środowisku lokalnym;
- 5) inicjowanie działań w stosunku do osób stosujących przemoc w rodzinie (art.9b ust. 2)

Kto może być członkiem zespołu interdyscyplinarnego?

Ustawa określa kto może zostać powołany na członka zespołu (art. 9a ust. 3) są to przedstawiciele:

- jednostek organizacyjnych pomocy społecznej,
- gminnej komisji ds. rozwiązywania problemów alkoholowych,
- policji,
- oświaty,
- ochrony zdrowia,
- organizacji pozarządowych.

Ustawa wskazuje również kuratorów sądowych karnych i rodzinnych, prokuratorów oraz inne podmioty które w środowisku lokalnym działają na rzecz przeciwdziałania przemocy.

WAŻNE! Do 2010 roku w wielu gminach funkcjonowały zespoły interdyscyplinarne, gdzie udział specjalistów nie był regulowany żadnymi aktami prawnymi, natomiast w chwili obecnej ustawodawca jasno wskazuje tryb powoływania zespołu, dobór jej członków oraz dokumentację jaka winna być prowadzona w ramach działalności zespołu.

Czemu ma służyć zespół interdyscyplinarny?

Zespół interdyscyplinarny służyć ma przede wszystkim **osobom doświadczającym przemocy w rodzinie**, ale także **specjalistom pracującym w tym obszarze**, aby **kompleksowo i profesjonalnie mogli pomagać osobom zgłaszającym się po pomoc**. Powołanie w każdej gminie zespołu współpracy interdyscyplinarnej jest też pewnym usystematyzowaniem działań w tym zakresie. Określenie zadań, wskazanie instytucji odpowiedzialnej za jego prowadzenie, wytypowanie instytucji i ich przedstawicieli

mogących uczestniczyć w pracach zespołu ma na celu **stworzenie profesjonalnej i kompleksowej sieci wsparcia dla osób i rodzin doświadczających przemocy.**

Dobierając członków do zespołu interdyscyplinarnego powinno się pamiętać, że muszą być to osoby nie tylko merytorycznie i kompetencyjnie przygotowane do roli pomagacza, ale osoby cechujące się dużym zaangażowaniem i chęcią współpracy w tym obszarze. Ustawodawca jasno wskazuje, że działania w zakresie pracy zespołu wykonywane są w ramach obowiązków służbowych przedstawicieli wszystkich instytucji i służb, ale należy tutaj mieć na uwadze osobiste zaangażowanie tych osób i chęć niesienia pomocy osobom uwikłanym w zjawisko przemocy. Praca w tym obszarze jest bardzo trudna, bowiem jest to praca na ludzkich emocjach wymagająca dużej empatii i wrażliwości na krzywdę drugiego człowieka.

Zespół ma obowiązek podejmować działania również względem sprawcy przemocy. Dużą uwagę skupia się na budowaniu systemu wsparcia dla osób doświadczających przemocy w rodzinie, to oni zawsze stanowią centrum uwagi wszystkich pomagaczy, natomiast sprawca również powinien zostać poddany odpowiednim działaniom korekcyjnym i edukacyjnym działającym mobilizująco i dyscyplinującym, mającym na celu zaprzestanie przez niego działań przemocowych. Dlatego też gminy powinny mieć ofertę pomocową dla sprawców w postaci działań korekcyjno-edukacyjnych.

WAŻNE! Programy korekcyjno-edukacyjne realizowane są przez powiaty, które realizują to zadanie przez powiatowe centra pomocy rodzinie lub inne instytucje lub organizacje, którym zlecane jest to zadanie w drodze konkursu.

Co to jest grupa robocza?

Zespół interdyscyplinarny może tworzyć grupy robocze w celu rozwiązywania problemów związanych z występowaniem przemocy w indywidualnych przypadkach (art.9a ust.10). Skład grupy roboczej to przedstawiciele instytucji i organizacji działających w obszarze pomocy rodzinie i dziecku, wskazani w art. 9a ust.1 pkt 11 i 12 ustawy.

Grupa robocza powoływana jest przez przewodniczącego, a jej skład określa zespół w zależności od potrzeb osoby i rodziny, której sprawa dotyczy. W grupie roboczej powinny znaleźć się osoby, które kompetencyjnie mogą pomóc w rozwiązaniu problemu i zaprzestaniu przemocy.

Procedura „Niebieska karta” – w stosunku do osób doznających przemocy w rodzinie

Co to jest procedura Niebieskiej Karty?

Procedura “Niebieskiej Karty” obejmuje ogół czynności w związku z uzasadnionym podejrzeniem zaistnienia przemocy w rodzinie podejmowanych i realizowanych przez:

- przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej,
- gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych,
- policji,
- oświaty,
- ochrony zdrowia.

Przedstawiciele instytucji realizujących procedurę “Niebieskie Karty” współpracują ze sobą i przekazują informacje o podjętych działaniach przewodniczącemu zespołu interdyscyplinarnego działającego na terenie każdej gminy.

Kiedy zakładamy Niebieską Kartę?

Krok pierwszy

Wszczęcie procedury „Niebieska Karta” następuje przez **wypełnienie formularza „Niebieska Karta – A”** w przypadku powzięcia, w toku prowadzonych czynności służbowych lub zawodowych, uzasadnionego podejrzenia stosowania przemocy wobec członków rodziny lub w wyniku zgłoszenia dokonanego przez członka rodziny lub przez osobę będącą świadkiem przemocy w rodzinie.

Wypełnienie formularza następuje w obecności osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie. Jeżeli z uwagi na nieobecność osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, stanu jej zdrowia, lub ze względu na zagrożenie jej życia lub zdrowia nie jest możliwe wypełnienie formularza – „Niebieska Karta – A” musi nastąpić to niezwłocznie po nawiązaniu bezpośredniego kontaktu z tą osobą lub po ustaniu przyczyny uniemożliwiającej jej wypełnienie.

WAŻNE! Podejmowanie interwencji w środowisku wobec rodziny dotkniętej przemocą odbywa się w oparciu o procedurę „Niebieskiej Karty” i nie wymaga zgody osoby dotkniętej przemocą w rodzinie.

Krok drugi

Po wypełnieniu formularza „Niebieska karta – A” osobie, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, **przekazuje się formularz „ Niebieska karta – B”**.

Zawiera on informacje o zjawisku przemocy, czym ono jest, jakie są najczęstsze formy przemocy. Znajdują się tam również informacje o możliwościach uzyskania pomocy i wsparcia, obowiązki i możliwości instytucji w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, a także formularz, na którym można krok po kroku przedstawić przebieg sytuacji, w której była ofiarą przemocy. Jest to bardzo ważne ponieważ osoba ta może później sama obiektywnie popatrzeć na siebie jako na osobę krzywdzoną (mowa o osobie dorosłej).

Procedura Niebieskiej Karty w przypadku dziecka

WAŻNE! Z dziećmi świadkami przemocy lub jej ofiarami nie przeprowadza się procedury zakładania karty
A. Zawsze powinna to być osoba dorosła, spokrewniona, opiekun prawny nie będący podejrzanym o sprawstwo przemocy.

„W przypadku podejrzenia stosowania przemocy w rodzinie wobec dziecka, czynności podejmowane i realizowane w ramach procedury, zwane dalej „działaniami”, przeprowadza się w obecności rodzica, opiekuna prawnego lub faktycznego”.

„Jeżeli osobami, co do których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie wobec dziecka, są rodzice, opiekunowie prawni lub faktyczni, działania z udziałem dziecka przeprowadza się w obecności pełnoletniej osoby najbliższej w rozumieniu art. 115 § 11 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88 poz. 553 z późn. zm.), zwanej dalej „osobą najbliższą”.

WAŻNE! W przypadku podejmowania działań względem dziecka należy pamiętać, aby przeprowadzały to osoby mające doświadczenie w zakresie pracy z dzieckiem krzywdzonym, aby posiadały odpowiednie umiejętności i kompetencje pozwalające na właściwą diagnozę sytuacji dziecka (np. psycholog).

Krok trzeci

Gdzie przekazujemy niebieskie karty?

WAŻNE! Każdy formularz „Niebieska Karta – A” wypełniony przez przedstawicieli jednostki pomocy, GKRPA, oświaty, ochrony zdrowia lub policję zostaje przekazany do przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego działającego na terenie gminy, w której zamieszkuje osoba, względem której zachodzi podejrzenie że jest ofiarą przemocy w rodzinie. Karta zostaje przekazana niezwłocznie, nie później niż w terminie 7 dni od dnia wszczęcia procedury.

- Kopię wypełnionego formularza “Niebieska Karta – A” pozostawia się u wszczynającego procedurę.
- Przewodniczący zespołu interdyscyplinarnego po otrzymaniu formularza “Niebieska Karta - A” niezwłocznie, nie później niż w ciągu 3 dni od dnia jego otrzymania, przekazuje go członkom zespołu interdyscyplinarnego lub grupie roboczej.

WAŻNE ! Na posiedzenie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej nie zaprasza się dziecka.

Krok czwarty

Gdy karta trafi do zespołu, co dalej?

Na posiedzeniu, członkowie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej, w obecności zaproszonej osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, dokonują analizy sytuacji rodziny i wypełniają formularz “Niebieska Karta – C”. Formularz C to forma wywiadu środowiskowego, przeprowadzanego z osobą, co do której istnieje podejrzenie, że jest osobą dotkniętą przemocą.

WAŻNE! Niestawiennictwo osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, nie wstrzymuje prac zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej. Musimy jednak pamiętać, że w dalszych czynnościach prowadzonych przez organy ścigania osoba może wycofać się. Takie ryzyko jest wpisane w pracę z osobami doświadczającymi przemocy, natomiast pomagacze, pomimo braku akceptacji takiej postawy ofiary muszą to uszanować.

Procedura Niebieskiej Karty wobec sprawcy przemocy...

Przewodniczący zespołu interdyscyplinarnego zaprasza osobę, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, na spotkanie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej, celem weryfikacji informacji i sporządzenia „Niebieskiej Karty - D”.

Krok piąty

Zakończenie procedury Niebieskiej Kart następuje w przypadku:

- 1) ustania przemocy w rodzinie i uzasadnionego przypuszczenia o zaprzestaniu dalszego stosowania przemocy w rodzinie oraz po zrealizowaniu indywidualnego planu pomocy, albo
- 2) rozstrzygnięcia o braku zasadności podejmowanych działań.